

Piotr Kochanek, *Die Vorstellung vom Norden und der Eurozentrismus. Eine Auswertung der patristischen und mittelalterlichen Literatur*, Mainz, Verlag Philipp von Zabern 2004 (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abteilung für Abendländische Religionsgeschichte, Bd. 205), XII+631 s. ISBN 3-8053-3456-7

Pytanie o tożsamość Europy zajmuje dziś wiele miejsca w istotnych dla losów kontynentu dyskusjach. Podejmuje je z oryginalnej perspektywy w swojej monografii Piotr Kochanek. Stawia on sobie bowiem za cel przebadanie kształtowania się wyobrażenia o „Północy” i rozwoju eurocentryzmu na podstawie tekstów powstałych między końcem IV w. a najazdami mongolskimi 1241/2. Ponieważ taka analiza domaga się także prezentacji korzeni rozwijanej od IV w. myśli, autor poświęca cały pierwszy rozdział „schematom pierwotnym” wyobrażenia o „Północy”, sięgając tu do Starego Testamentu i do świadectw związanych z przedchrześcijańską kulturą grecką i rzymską. Dopiero na tym tle zostaje w następnych dwóch rozdziałach przeanalizowane kształtowanie się myśli o „Północy” i o „Europie”, zawartej w tekstach patrystycznych (rozdział 2) i średniowiecznych (rozdział 3).

Rozdział pierwszy ma więc charakter wstępny, biorąc pod uwagę temat całej pracy, potraktowany jest on jednak nie mniej szczegółowo niż dalsze treści. W tekstach starotestamentowych poddaje najpierw uważnej analizie odnośne terminy dotyczące Północy, by rozważyć ich teologiczną nośność. Obfite źródła klasyczne każą się autorowi zatrzymać przy nich dłużej. W licznych dziełach antycznych odnajduje on bogate opisy regionów Północy i zamieszkujących je ludów. Z przedstawień wątków geograficznych i etnicznych prowadzi do szczegółowych interpretacji charakteru tych ludów i przypisywanych im nieraz na sposób mityczny właściwości. Pokazuje wreszcie, jak wszystko to rzutowało na tworzący się całościowy obraz Północy. Szczególnie ciekawo wydaje się fakt, że to nie tylko próba trzeźwej oceny charakteru ludzi zamieszkujących te tereny, ale także dane klimatyczne czy różnie ujmowana symbolika podziałów geograficznych wpływały na formowanie się tego obrazu. W drugim rozdziale kontynuowana jest prezentacja tematu na podstawie źródeł patrystycznych. W tym miejscu autor wskazuje, jak motywy biblijne przeplatają się z omówionymi ideami dotyczącymi Północy, powstałymi w obrębie kultury grecko-rzymskiej, a zarazem tworzą rozmaite nowe formy wyobrażeń. Przede wszystkim jako *novum* przedstawia autor reinterpretację znaczenia Północy w świetle wydarzenia Chrystusa: zainteresowany geografią Stary Testament, zwracający uwagę na ziemię obiecaną, na Jerozolimę, na symboliczne znaczenie stron świata ustępuje miejsca Nowemu Testamentowi, który w centrum stawia tajemnicę odkupienia człowieka przez Chrystusa. Dopiero z tego to wydarzenia Chrystusa w okresie patrystycznym na nowo wyprowadzane są symboliczne odniesienia o charakterze geograficznym. Z nich wynika, że Północ wraz z jej mieszkańcami, choć uznana za barbarzyńską, mogła być traktowana jako zdolna do przyjęcia Ewangelii, a więc jawiła się jako wyzwanie do pokojowej działalności misyjnej. Autor zauważa, że tego typu wnioski zostały wkrótce skonfrontowane z wydarzeniami z okresu wędrówki ludów. Podkreśla tutaj, że Augustynowa interpretacja teologiczna najazdów barbarzyńców na chrześcijański Rzym, jako kary za winy samych Rzymian, pozwoliła w jakiejś mierze usprawiedliwiać najeźdźców, a w późniejszym okresie wypracować bazę do wspólnego życia, co zaowocowało także przyjęciem chrześcijaństwa przez większość barbarzyńców. W trzecim rozdziale autor, podejmując badania literatury średniowiecznej, znajduje się już głównie na terenie Europy we współczesnym określeniu terytorialnym. Na tle skomplikowanego przebiegu walk militarnych i mieszania się wpływów kulturowych autor pokazuje, że kształtująca się

średniowieczna, chrześcijańska Europa z jednej strony odmitologizuje rejony Północy, ale z drugiej stanie do konfrontacji z nowymi, coraz dalszymi obszarami świata. Na tym tle, w spotkaniu z muzułmańskimi terenami od południowej i wschodniej strony i mongolską siłą na wschodzie w Europie narasta poczucie wybrania, powstaje sprzyjająca atmosfera dla religijnie motywowanego eurocentryzmu, który równocześnie winien traktować tereny niechrześcijańskie nie tylko jako zagrożenie, ale i wyzwanie misyjne.

Praca może zaimponować bogactwem źródeł, będących przedmiotem analiz; jest to poniekąd uwarunkowane tak szerokim zakresem badań opisanym w temacie. Poruszanie się w obfitym materiale ułatwiają indeksy: tekstów biblijnych, pojęć greckich i hebrajskich, imion oraz indeks rzeczowy.

Jak sam autor uzasadnia walory treściowe swej pracy? Przede wszystkim odkrywa przed czytelnikiem, jak pozornie marginalny temat Północy powraca w znacznej ilości tekstów w wielu kontekstach i różnych wartościowaniach. Ten fakt wielowątkowości omawianego zagadnienia, a w nim szczególnie docenienie ściśle chrześcijańskich inspiracji wysuwa autor na plan pierwszy, jako walor swojej publikacji: „Punkt ciężkości spoczywa na nowym postawieniu problemu (...) Historia etno-geografii i mentalności Greków i Rzymian spotyka się tu z biblijną teologią geografii Starego Testamentu i z biblijną, chrystocentrycznie zorientowaną antropologią Nowego Przymierza, która lokalizuje świat w cieniu krzyża Chrystusa” (s. 3). W publikacjach dotyczących Europy i eurocentryzmu autor zauważa brak odniesień do wątków teologicznych, dlatego swoją pracą zgłasza aspirację uzupełnienia w tym zakresie, i w tym sensie stawia sobie za cel syntezę, „która będzie zawierać transcendentne i immanentne elementy obrazu Północy i rozwoju eurocentryzmu” (tamże).

Autor stawia szereg odważnych tez, które weryfikuje na analizowanym materiale źródłowym. Praca pobudza więc czytelnika do intensywnego myślenia i dyskusji. Obficie dostarczony materiał źródłowy zapewni wysoki poziom merytoryczny takiej debaty. Nasuwać się mogą pytania szczegółowe, wyrastające z przedstawionej analizy źródeł, w rodzaju: Jak mocno w omawianych źródłach zakorzeniona jest „geograficzna” interpretacja symboli chrześcijańskich, jak na przykład „prawa strona Krzyża” jako symboliczna Północ? Jednak przede wszystkim książka jawi się jako zaproszenie do dyskusji problemów zasadniczych, jak na przykład pytania, w jakim sensie chrześcijański uniwersalizm płynący z istoty Ewangelii wpływać mógł na tworzenie się eurocentryzmu? Obok wspomnianej źródłowości to zaproszenie do dyskusji stanowi niewątpliwie o walorach niniejszej pracy. Przede wszystkim zaś w kontekście współczesnych dyskusji o tożsamości Europy zostaje tu zaprezentowany ważny głos na temat chrześcijańskich inspiracji w tym zakresie.

Ks. Jacek Kempa

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2006, t. 39, z. 2, s. 455–458

Grzegorz Strzelczyk, *Traktat o Jezusie Chrystusie*, [w:] *Dogmatyka*, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, t. 1, Warszawa, Towarzystwo „WIEŻ” 2005 (Biblioteka „WIEŻI”, t. 181), s. 235–478, ISBN 83-60356-03-3

Chrystologia autorstwa ks. Grzegorza Strzelczyka znalazła się w pierwszym tomie nowego polskiego podręcznika dogmatyki. Na miejscu jest zatem małe wprowadzenie w za-